

บทที่ 1

บทนำ

ภายใต้กรอบของนโยบายการพัฒนาประเทศไทย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และโครงการพัฒนาต่างๆ ของภาคเอกชน ตลอดสี่ทศวรรษที่ผ่านมา นอกจากจะมีคุณภาพการต่อประเทศชาติ ในการนำความเจริญด้านการคมนาคม สาธารณูปโภค การแพทย์ การเกษตร รวมไปถึงจนถึงด้านการศึกษา ไปสู่ชนบทท้องถิ่นทั่วทุกแห่งของประเทศไทยอย่างเห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบัน ทว่านโยบายและโครงการพัฒนาดังกล่าว ยังได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนและชุมชนอย่างกว้างขวางด้วยเช่นกัน ข้ออ่อนของนโยบายและโครงการพัฒนาที่ก่อให้เกิดผลกระทบมากมายอยู่ที่ว่า ภายใต้กรอบของนโยบายการพัฒนาเดียวกันนี้ พื้นที่ในเขตปริมณฑลกับพื้นที่ชนบทอันห่างไกล ชาวไทยในชนบทกับกลุ่มชาติพันธุ์ตามชายขอบเขตแดนของประเทศ และผู้ชายกับผู้หญิง ต่างได้รับการปฏิบัติและได้รับผลกระทบที่แตกต่างกัน ผู้เขียนจึงมุ่งความสนใจไปที่ 'ผู้หญิงในกลุ่มชาติพันธุ์ ที่อาศัยอยู่ในชนบทห่างไกล' เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจว่า พวกเขาได้รับผลกระทบและมีความพยายามในการปรับตัวเช่นไร ภายใต้กระบวนการพัฒนาที่ไหลบ่าเข้าไปสู่ชุมชนอย่างไม่หยุดยั้งอยู่ในขณะนี้

ความสำคัญของประเด็นปัญหาในการศึกษา

ในสถานการณ์ที่ความเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ผ่านทางนโยบายและโครงการพัฒนา ทั้งจากภาครัฐและเอกชน ที่ได้ไหลบ่าเข้าไป ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนชาวเขาอย่างมากมาย ดังปรากฏให้เห็นในงานศึกษาถึงการปรับตัวของชุมชนชาวเขา เพื่อเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงหลายชิ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนย้ายไปหาที่ดินทำกินที่ยังอุดมสมบูรณ์แห่งใหม่ เพื่อที่จะทำการผลิตในระบบการเพาะปลูกแบบหมุนเวียนเช่นเดิม หรือการจัดการที่ดินและแรงงานที่หลากหลายขึ้น ทั้งในระบบการผลิตแบบไร่หมุนเวียน การเกษตรแบบถาวร และการเพาะปลูกเชิงพาณิชย์ (Geddes, 1976 ; Cooper, 1976 และ McKinnon, 1988 อ้างใน ทวีช, 2538 : 4) รวมไปถึงการปรับตัวโดยการออกไปสัมพันธ์กับโลกภายนอก เช่น การเปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธและคริสต์ การเข้าสู่การศึกษาในระบบ การเข้าสู่การเป็นผู้นำในระบบราชการ และการออกไปทำงานรับจ้างในเมือง เป็นต้น (Hayami, 1992)

การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนชาวเขามากที่สุดเห็นจะได้แก่ สถานการณ์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต กล่าวคือ ความจำเป็นต้องรับการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ ซึ่งเข้าสู่ชุมชนโดยผ่านทางโครงการพัฒนาชาวเขา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการส่งเสริมการเกษตรบนที่สูง ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการปลูกพืชทดแทนฝิ่นในระยะแรก และ

เป็นการปลูกพืชเพื่อขายอย่างเข้มข้นในเวลาต่อมา นั้น ส่งผลกระทบต่อชุมชนชาวเขาเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่า ลักษณะที่เป็นองค์รวมของระบบเศรษฐกิจแบบผสมของชาวเขา ซึ่งประกอบด้วยการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่หนึ่งแปลงรวมไปถึงการเลี้ยงสัตว์และการเก็บของป่า หายไปโดยสิ้นเชิง นอกจากนั้น ระบบการแลกเปลี่ยนซื้อขายผลผลิตระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อแสวงหาผลผลิตที่ขาดแคลนในชุมชนตนเองได้สูญเสียไปด้วย เพราะทุกกลุ่มชาติพันธุ์ล้วนถูกบังคับ โดยนายทุนและกลไกตลาด ให้ปลูกพืชพาณิชย์ที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมการบริโภคของพวกเขาเพียงไม่กี่ชนิด ซึ่งไม่สามารถนำไปใช้เพื่อแลกเปลี่ยนกันเองในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ได้ ผลผลิตเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่ผลิตขึ้นเพื่อไปสนองตอบต่อระบบพาณิชย์กรรมของพ่อค้าพื้นราบ มากกว่าจะตอบสนองต่อความต้องการของวิถีชีวิตของชาวเขาเอง ยิ่งไปกว่านั้น วิธีการผลิตแบบใหม่นี้ ยังทำให้วิถีการผลิตแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นที่มาของความมั่งคั่งและเกียรติภูมิบนพื้นฐานของการจัดการแรงงาน และการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมในระบบเครือญาติ และชุมชนถูกทำลายไปอีกด้วย (Tapp, 1989 : 29-70)

นโยบายของโครงการพัฒนาชาวเขาที่ไม่สมดุล และล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาความยากจนของประเทศไทยนี้ ก่อให้เกิดผลข้างเคียงที่มองไม่เห็น นั่นก็คือ การทำให้คนจนและคนที่ไม่มียากสิทธิ์จนลง ซึ่งในความเป็นจริงคนเหล่านี้ก็คือ 'กลุ่มคนเป่าหามาย' ของบรรดาโครงการพัฒนาต่างๆ นั่นเอง จึงพบว่า 'ผู้ที่จนที่สุดในหมู่คนจน' ได้แก่ ผู้ที่อาศัยอยู่ห่างไกลในชนบทบนดอยสูง ครึ่งเรือนที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือน และ กลุ่มหญิงม่ายและเด็ก (Østergaard, 1992 : 1) **ต้องประสบกับปัญหามากยิ่งขึ้นไปอีก** ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ความด้อยโอกาสและความเหลื่อมล้ำเหล่านี้ จะไม่เคยปรากฏขึ้นมาก่อนในชุมชน หากแต่ในความสัมพันธ์แบบจารีตประเพณีของชุมชนชาวเขาเอง ทำให้พวกเขาไม่ประสบปัญหามากนัก พวกเขายังคงสามารถรักษาสถิตลักษณะทางชาติพันธุ์เอาไว้ได้ ยังคงได้รับการยอมรับ และถือเป็นส่วนหนึ่งในวิถีการผลิตภายใต้ระบบการผลิตและระบบความสัมพันธ์ที่พวกเขาควบคุมได้

อย่างไรก็ตาม วิธีการผลิตแบบดั้งเดิมของชุมชนชาวเขา ซึ่งได้รับการยืนยันในงานศึกษาหลายๆ ชิ้น (นเรศ, 2538 ; อภินพ, 2539 และ เฉลิมศักดิ์, 2541) ว่ามีความสัมพันธ์กับระบบความคิด ความเชื่อที่สะท้อนอยู่ในจักรวาลวิทยาของพวกเขา มีความสัมพันธ์กับระบบครอบครัว เครือญาติ และโครงสร้างทางสังคมของชุมชน และยังมีความสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายอีกด้วย ดังนั้น เมื่อวิธีการผลิตแบบดั้งเดิมในลักษณะการเพาะปลูกเพื่อยังชีพ ต้องเปลี่ยนไปเป็นวิธีการผลิตเชิงพาณิชย์ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสียแล้วนั้น โครงสร้างของครอบครัว ความสัมพันธ์ทางการผลิต และการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศภายในครัวเรือน ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขของวิถีการผลิต ก็ได้รับผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไม่ต้องสงสัย (ฉลาดชาย, 2533 : 28-30 ; ยศ, 2535 : 196 และ Bonvillain, 1998 : 2) จึงเป็นไปได้ว่า ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตแบบเรียบง่าย ไปสู่วิถีการผลิตในลักษณะที่ซับซ้อนขึ้น เช่น การเปลี่ยน

แปลงวิธีการผลิตเพื่อยังชีพในแบบดั้งเดิมของชาวเขา ไปเป็นสังคมเกษตรกรรมก็ดี สังคมเกษตรอุตสาหกรรมก็ดี หรือสังคมอุตสาหกรรมเต็มรูปแบบก็ตั้นั้น จำเป็นต้องมีลักษณะของการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายในสังคมในลักษณะที่ซับซ้อนยิ่งขึ้นกว่าเดิม

งานศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต ที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมภายในชุมชนชาวเขาที่ผ่านมา นั้น มักเป็นงานศึกษาที่มองภาพกว้างของชุมชนทั้งชุมชน ซึ่งต้องเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมตามการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต (เนเรศ, 2538 ; อภินพ, 2539 และ เฉลิมศักดิ์, 2541) เสียเป็นส่วนใหญ่ งานศึกษาเหล่านี้ จึงจัดเป็นการศึกษาในแนวกว้างมากกว่าจะเป็นการศึกษาแนวลึก เฉพาะประเด็นใดเพียงประเด็นเดียวให้คมชัด และพบว่าสิ่งที่ขาดหายไปเลยในการศึกษาที่ผ่านมา มากก็คือ 'ประเด็นการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ' ซึ่งเกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิตของชุมชน และเพื่อที่จะทำการศึกษาถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เกิดขึ้นในชุมชนชาวเขาดังกล่าว ให้เป็นไปอย่างรอบด้าน การทำความเข้าใจถึงการปรับตัวของผู้หญิงในชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ความสนใจของผู้เขียนจึงมุ่งไปที่ 'กลุ่มผู้หญิง' ที่ดูจะได้รับปัญหามากขึ้นจากความมีอคติทางชาติพันธุ์ จากการถูกเลือกปฏิบัติและจากการหลงลืมตกล้นของการใส่ใจ ทั้งด้วยความตั้งใจและไม่ตั้งใจ หากแต่ในความเป็นจริงแล้ว พวกเธอเป็นสมาชิกกลุ่มหนึ่งในชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการปรับตัว เพื่อเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกชุมชนอย่างเข้มแข็ง ดังเช่นงานศึกษาของฉลาดชายและวิระดา (2531) ได้ให้ภาพการดิ้นรนด้วยการทำงานที่หนักขึ้นของผู้หญิงกะเหรี่ยงว่า พวกเธอมิได้ดิ้นรนเอาชีวิตรอดแต่เฉพาะตัวเธอเองเท่านั้น หากแต่การดิ้นรนของพวกเธอสะท้อนถึงการดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดของครอบครัว ครัวเรือน และชุมชน ซึ่งพวกเธอร่วมเป็นสมาชิกอีกด้วย (ฉลาดชายและ วิระดา, 2531 : 63-64) การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต และการปรับตัวของผู้หญิงในชุมชนอย่างเชื่อมโยงเป็นพลวัต ภายใต้บริบทที่ชุมชนต้องเผชิญหน้ากับอิทธิพลจากภายนอกอย่างไม่หยุดยั้งเช่นนี้ จะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงองค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์และสะสมขึ้นมา ในความพยายามที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี (อานันท์, 2538 : 4) อีกด้วย

ดังนั้น ประเด็นคำถามในการศึกษาค้างนี้จึงมีอยู่ว่า ชุมชนชาวเขามีการแบ่งบทบาทหญิงชาย (Gender Roles) ในครัวเรือนภายใต้ระบบการผลิตเพื่อยังชีพในแบบดั้งเดิมอย่างไร มีการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายในลักษณะใด? บทบาทหญิงชายดังกล่าว นั้น มีการปรับเปลี่ยน (Transformation) ไปในลักษณะเช่นใด? เมื่อชุมชนชาวเขาก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ (Commercialization Process) ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และเมื่อ

มีการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายตามระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนชาวเขาหรือไม่ อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษาการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายของชุมชนปกากะญอ ท่ามกลางกระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย (Gender Roles) ในครัวเรือนของชุมชนภายใต้ระบบการผลิตเพื่อยังชีพ
2. เพื่อศึกษาเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตภายในชุมชน และการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชาย (Transformation of Gender Roles) ตามระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อชุมชนก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ (Commercialization Process) ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม
3. เพื่อทำความเข้าใจการให้ความหมาย และการอธิบายถึงการปรับเปลี่ยนไปของบทบาทหญิงชาย ในบริบทการผลิตเชิงพาณิชย์ของสมาชิกในชุมชน
4. เพื่อศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้น หลังจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายภายในชุมชน

บททวนงานศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนงานศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาของการศึกษาในครั้งนี้ ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ คือ 1.) ประเด็นการปรับตัวของชุมชนชาวเขาต่อการเปลี่ยนแปลง และ 2.) ประเด็นเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

การปรับตัวของชุมชนชาวเขาต่อการเปลี่ยนแปลง

การศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวเขา ซึ่งกำลังเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จากภายนอกนั้น มักเป็นการศึกษาและอธิบายถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน หรือการต่อต้านของชุมชนต่อพลังภายนอก ซึ่งเข้ามาสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดแก่ชุมชน เช่น งานศึกษาของ Scott (1985) เกี่ยวกับการต่อสู้ในชีวิตประจำวันของชาวนายากจนในประเทศมาเลเซีย ด้วยการขูบขิบและกล่าวหาคนร่ำรวยในลักษณะต่างๆ อันเนื่องมาจากความขัดแย้งที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางการผลิต ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในความสัมพันธ์ทางชนชั้นของชุมชน หรืองานศึกษาของ Tapp (1989) เกี่ยวกับการต่อต้านในรูปของการปฏิวัติหรือก่อการจลาจล เช่น ขบวนการพระศรีอารีย์

(The Messianic Movement) ซึ่งเกิดขึ้นในชุมชนชาวม้ง ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 1960 เพื่อต่อต้านกับอิทธิพลของมิชชันนารีชาวคริสต์ที่เข้ามาในชุมชนชาวม้ง เป็นต้น

ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2530 การศึกษาถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกเริ่มเปลี่ยนทิศทางไป ทั้งนี้ ด้วยความเชื่อว่า วัฒนธรรมมิได้เป็นเพียงแค่ผลผลิตของความสัมพันธ์ทางสังคม หรือมองวัฒนธรรมในด้านที่ถูกครอบงำหรือด้านปะทะ (conflict) แต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น หากวัฒนธรรมยังมีด้านของการประสาน (synthesis) เข้ากับบริบทที่แวดล้อมอีกด้วย การศึกษาในช่วงเวลานี้ จึงมองว่าชุมชนบางชุมชนได้ใช้วิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมอย่างมีศักดิ์ศรี ด้วยการเลือกก้าวเข้าไปหาการเปลี่ยนแปลงและยอมรับความรู้หรือระบบคิดใหม่ๆ เข้ามาประสานเชื่อมโยงกับความเชื่อในประเพณีดั้งเดิม พร้อมทั้งให้ความหมายใหม่กับสิ่งที่เกิดขึ้น ดังปรากฏในงานศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมทั้งหลาย เช่นงานศึกษาของ Hayami (1992) และ ทวิช (2538) เป็นต้น ซึ่งการศึกษาเหล่านี้ ได้ชี้ให้เห็นว่าการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชนหนึ่งๆ นั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่จะ เป็นเงื่อนไขให้ชุมชนหรือวัฒนธรรมนั้นเลือกทางออกสำหรับการปรับตัว เช่น ความสอดคล้องต้องกันทางวัฒนธรรม สถานการณ์ที่ลู่กลม หรือช่วงเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้ชุมชนสามารถเผชิญหน้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าวได้

งานศึกษาของ Hayami (1992) ซึ่งทำการศึกษาถึงการปรับตัวของชุมชนด้วยการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมและศาสนาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงสะกอ (Sgaw Karen) ในจังหวัดเชียงใหม่ ในภาวะที่ชุมชนกะเหรี่ยงต้องเผชิญหน้ากับเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ด้วยการเปลี่ยนระบบการผลิต จากการปลูกข้าวไร่บนดอยสูง (dry-rice cultivation) ไปเป็นการทำนาข้าว (wet-rice cultivation) ในบริเวณพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา ส่งผลทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณีดั้งเดิม ไม่เพียงพอที่จะจัดระเบียบของชุมชนได้อีกต่อไป อีกทั้งยังไม่สามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ได้อีกด้วย (Hayami, 1992 : 7-8) ในการศึกษาชิ้นนี้ พยายามอธิบายถึงชุมชนที่ใช้อยู่วิธีการปรับตัวทางวัฒนธรรมโดยการประสาน (articulation) ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมของชุมชนกะเหรี่ยง ให้สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จากภายนอกที่มีผลกระทบต่อชุมชน

กล่าวคือ การปฏิบัติพิธีกรรมแบบดั้งเดิม ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติของชาวกะเหรี่ยงสะกอ ซึ่งจะสะท้อนอยู่ในจักรวาลวิทยา (cosmology) ของพวกเขานั้น ได้ปรากฏให้เห็นชัดเจนในอุดมการณ์ของพิธีกรรม *ฮอ-แอะ*¹ อันถือว่าเป็นพิธีกรรมระดับครัวเรือนของชุมชน ที่เกิดขึ้นในบริบทของชุมชนขนาดเล็ก ยังชีพด้วยการทำไร่บนดอยสูง มีความสัมพันธ์บนพื้นฐานของระบบเครือญาติ และมีการใช้ที่ดินของชุมชนอย่างเท่าเทียม

¹ พิธีกรรม *ฮอ-แอะ* (‘au xae) ที่ Hayami ใช้เป็นพิธีเดียวกันกับพิธี *ฮอ บ๊ะ* ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายไว้อย่างละเอียดในบทที่ 3

กัน ดังนั้น พิธีกรรมนี้สะท้อนถึงอุดมการณ์ของการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียม (reciprocity) โดยจะทำการเช่นให้วัวควายวิญญานบรรพชน เพื่อแลกกับความสงบสุขและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน ครัวเรือน และปัจเจกชน ทั้งนี้เพราะชาวบ้านเข้าใจและให้ความหมายของ 'อำนาจ' (power) ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ว่าหมายถึงปัญหาต่างๆ ความเจ็บป่วย ความยุ่งเหยิง หรือความขัดแย้งในชุมชน ทั้งที่เกิดขึ้นจากชุมชนเอง และจากการถูกกดดันจากภายนอก เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องประกอบพิธีกรรมนี้ เพื่อที่จะต่อรองกับอำนาจดังกล่าว นอกจากนี้ การประกอบพิธีกรรมยังเป็นไปเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนความผูกพันในครอบครัว สร้างความสัมพันธ์ระดับครอบครัวและเครือญาติในสายตระกูลไปจนถึงระดับชุมชนอีกด้วย (Hayami, 1992 : 30, 197-200) พิธีกรรมในลักษณะเช่นนี้ นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในระบบการเกษตรแบบดั้งเดิมของชุมชนชาวกะเหรี่ยงสะกอ

ในงานศึกษาชิ้นนี้ Hayami ค้นพบว่า เมื่อชุมชนเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการปลูกข้าวไร่ไปสู่การทำนาข้าวขึ้น ส่งผลให้ความสัมพันธ์ด้านต่างๆ ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ปัจจัยการผลิตอย่างที่ดิน ซึ่งถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติอนุญาตให้ทุกคนสามารถเข้าทำกินอย่างเสรีในอดีต กลายเป็นทรัพย์สินของปัจเจกชน ที่สามารถให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน และใช้ซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นเงินตราได้ ความเป็นเจ้าของที่ดินในครอบครองทำให้ 'เครือข่ายความสัมพันธ์ของเครือญาติ' ลดความสำคัญลง ในขณะที่ความเป็นปัจเจกบุคคลกลายเป็นค่านิยมที่สำคัญกว่า นอกจากนี้ ระบบเกียรตินิยมและความมีชื่อเสียง ซึ่งเคยวางอยู่บนพื้นฐานของการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงวิญญานบรรพชนและอุดมการณ์ความเท่าเทียมกัน (egalitarian) เปลี่ยนไปสู่การที่เกียรตินิยมและชื่อเสียงถูกวัดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ เช่น การสร้างบ้านไม้หลังคาสังกะสีที่มั่นคง หรือที่ดินมากมายและอุดมสมบูรณ์ในความครอบครอง เป็นต้น เกิดการจัดลำดับชั้นทางสังคมภายในชุมชนขึ้นในที่สุด (Hayami, 1992 : 203-206) ดังนั้น ความสัมพันธ์ต่ออำนาจและพิธีกรรมต่างๆ เพื่อต่อรองกับอำนาจดังกล่าว จึงไม่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป ในภาวะเช่นนี้ Hayami ได้สรุปว่า ชาวกะเหรี่ยงสะกอในชุมชน ได้ปรับตัวต่อวัฒนธรรมที่วิกฤต ด้วยการสร้างความสัมพันธ์กับอำนาจในรูปแบบใหม่ที่เข้าไปในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการหันไปรับความเชื่อของศาสนาพุทธ การเปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนา รวมทั้งการใช้ 'อำนาจทางเศรษฐกิจ' เพื่อเป็นทางออกในการอธิบายความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน (Hayami, 1992 : 216, 273-274)

อย่างไรก็ตาม นอกจากการหันไปยอมรับระบบคิดและความเชื่อของพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์ เพื่อใช้เป็นทางเลือกในการจัดระเบียบหรืออธิบายความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน เข้าไปแทนที่ความเชื่อแบบดั้งเดิม (Animism) แล้ว กระบวนการปรับตัวของชุมชนชาวเขาต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามาในชุมชน ยังมีลักษณะของการยอมรับความรู้ เทคโนโลยี และก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตรูปแบบใหม่อีกด้วย ตัวอย่างเช่น งานศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวลีซอ ยากจน ในบริบทที่ชุมชนเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตแบบจารีต เข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์

ของ ทวิช (2538) หรืองานศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบวิถีการผลิตทางการเกษตรในชุมชนกะเหรี่ยง เพื่อเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่ดำเนินไปไม่เคยหยุดนิ่ง และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของ ชุมชนชาวเขาอย่างมา กายของไพบูลย์ (2539) อภินพ (2539) และเฉลิมศักดิ์ (2541)

ซึ่งในงานศึกษาของไพบูลย์ (2539) อภินพ (2539) และ เฉลิมศักดิ์ (2541) นี้ ได้อธิบายว่า วิถีการผลิตของชุมชนกะเหรี่ยงในแบบดั้งเดิม อันได้แก่ การปลูกข้าวไร่บนดอยสูง ซึ่งมีการหมุนเวียน และเปลี่ยนพื้นที่ไปเมื่อดินเสื่อมคุณภาพ จนได้รับการเรียกขานจากเจ้าหน้าที่รัฐส่วนกลางว่า 'การทำไร่ เลื่อนลอย' หรือที่นักวิชาการและนักพัฒนาชุมชนชาวเขาเรียกว่า 'การทำไร่หมุนเวียน' เป็นต้น เป็น วิถีการผลิตซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางการผลิต ที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติ ระบบ นิเวศแวดล้อม และระบบความคิดความเชื่อของคนในชุมชน กล่าวคือ รูปแบบของการทำไร่หมุนเวียน จะเป็นระบบที่มีการใช้พื้นที่ทำไร่ในระยะสั้น แล้วทิ้งให้ป่าฟื้นตัวในระยะเวลายาวนาน (short cultivation = long fallow) ด้วยการให้ที่ดินทำไร่ข้าวประมาณ 1 - 3 ปี พอดินเริ่มเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ โดยดูได้ จากผลผลิตข้าวที่ลดลง ชาวกะเหรี่ยงก็จะเปลี่ยนพื้นที่แห่งใหม่เพื่อทำการเพาะปลูก และปล่อยให้พื้นที่ แห่งเดิมนั้นกลายเป็น 'ไร่เหล่า' ซึ่งจะมีพืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ทั้งที่เป็นพืชเก็บกินและพืชสมุนไพรเริ่มเจริญ เติบโตขึ้นใน 3-5 ปีแรก และกลายเป็นป่าฟื้นตัวที่สร้างความอุดมสมบูรณ์แก่ดินในระยะเวลา 7-10 ปี ต่อมา เมื่อนั้นชาวกะเหรี่ยงจึงย้อนกลับหมุนเวียนไปทำไร่บนพื้นที่นั้นอีกครั้งหนึ่ง (ไพบูลย์, 2539 : 141 และ ประเสริฐ, 2540 : 62-68) ประกอบกับการใช้พื้นที่ไร่เพื่อทำการผลิตแต่ละครั้ง นอกจากจะปลูกข้าว สายพันธุ์พื้นบ้านกะเหรี่ยงแล้ว ชาวกะเหรี่ยงยังเลือกปลูกพืชชนิดอื่นๆ ที่มีช่วงเวลากการเจริญเติบโต และการเก็บเกี่ยวที่ไม่เท่ากัน มาปลูกเสริมในไร่ด้วย เช่น แตงนารานชนิด ถั่วต่างๆ ห้วมันหัวเผือก รวม ไปถึงพริกและผักสวนครัวอีกด้วย พืชเหล่านี้สามารถเก็บเกี่ยวไว้ใช้เป็นผลผลิต เพื่อบริโภคในครัวเรือน ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก (นเรศ, 2538 : 30 และ อภินพ, 2539 : 76) จะเห็นว่า วิถีการเพาะปลูกเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายในการทำการผลิตอย่างชาญฉลาด

นอกจากนี้ วิถีการผลิตแบบไร่หมุนเวียนดังกล่าว ยังเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับระบบคิดและ ความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงที่มีต่อธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในพิธีกรรม 'ไหว้ผีไร่' ของชาวกะเหรี่ยง กล่าวคือ ในการเลือกพื้นที่ใดๆ เพื่อใช้ในการทำไร่สำหรับฤดูกาลผลิตหนึ่งๆ นั้น ชาว กะเหรี่ยงเชื่อกันว่า ถ้าเลือกพื้นที่ไม่เหมาะสม อาจส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน รวมทั้ง ผลผลิตที่จะเก็บเกี่ยวได้ตามมาด้วย ดังนั้น พวกเขาจึงต้องประกอบพิธีกรรมไหว้ผีไร่ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำไร่ในฤดูกาลเพาะปลูกนั้นๆ ในขณะเดียวกัน ก็ถือเป็นการขอพร จาก 'ผี' ผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ไร่ตามความเชื่อของพวกเขา ให้การทำไร่ในครั้งนั้นเป็นไปอย่างราบรื่น ไม่มี สัตว์ร้ายใดๆ มาแผ้วพาน รวมไปถึงการขอให้ได้ผลผลิตเมื่อถึงคราวเก็บเกี่ยวเป็นอย่างดีไปในตัวอีกด้วย พิธีกรรมการไหว้ผีไร่ดังกล่าวนี้ ชาวกะเหรี่ยงจะประกอบพิธีก่อนถึงฤดูกาลผลิตในปีนั้นๆ ภายใต้การนำ

ของ 'ฮี้ โฮ' ² ทั้งนี้ มีข้อปฏิบัติที่น่าสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกพื้นที่ซึ่งเชื่อกันว่า เป็นพื้นที่ ต้องห้ามสำหรับการทำไร่ของชาวกะเหรี่ยง ก็คือ พื้นที่ใดก็ตาม ที่เห็นหรือได้ยินเสียงร้องของเง็ก นก- ดุเหว่า และงู หรือพื้นที่ใดก็ตามที่เป็นป่าต้นน้ำ ชาวกะเหรี่ยงจะไม่เข้าไปแผ้วถาง เพื่อใช้ในการทำการ ผลิตในฤดูกาลผลิตนั้นโดยเด็ดขาด (นเรศ, 2538 : 56-57 ; ไพบุลย์, 2539 : 142-143 ; อภินพ, 2539 : 83-84 และ ประเสริฐ, 2540 : 69-71) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ในการรักษาป่าและสภาพแวดล้อม ของชาวกะเหรี่ยงอย่างแท้จริง

เมื่อระบบการผลิตแบบดั้งเดิมของชุมชนชาวเขา ซึ่งมีภาพปรากฏเกี่ยวกับการตัด ถาง พื้น และโค่นป่า ให้เห็นก่อนจะทำการเพาะปลูกนี้ ถูกนำไปเชื่อมโยงกับการทำลายทรัพยากรป่าและการ ปลูกผืน ประกอบกับพื้นที่ป่าไม้ทางภาคเหนือของประเทศไทยลดจำนวนลงเรื่อยๆ จึงเกิดเป็นการแก้ไข ปัญหาชาวเขากับการทำลายป่าไม้ ด้วยโครงการพัฒนาการเกษตรบนที่สูงจากส่วนกลาง เพื่อควบคุม ชุมชนชาวเขาในการใช้พื้นที่ป่าอย่างใกล้ชิด โดยการสนับสนุนการทำการเกษตรแบบถาวร (ฉลาดชาย และวิระดา, 2531 : 38-39) และสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับโครงการพัฒนาการเกษตรบนพื้นที่สูงที่ผ่านเข้าไป ในชุมชนชาวนั้น ก็คือระบบนิเวศวิทยาของพื้นที่ทำกินลดความอุดมสมบูรณ์ลงทุกที อีกทั้งยัง ถูกจำกัดพื้นที่ทำกิน โดยมีให้มีการหักล้างพื้นที่ไร่หมุนเวียนเก่าอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยภายนอก อื่นๆ ที่เข้าไปเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาในการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงอีก อันได้แก่ สาธารณูปโภคที่ ทันสมัย เช่น ถนน ซึ่งช่วยให้ความสะดวกสบายในการติดต่อกับชุมชนภายนอก เพื่อซื้อขาย แลกเปลี่ยน สินค้าผลผลิตกันอย่างรวดเร็วและทั่วถึง หรือไฟฟ้า ที่นำมาซึ่งเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ และ ข่าวสารข้อมูลที่มาพร้อมกับวิทยุและโทรทัศน์ เป็นที่แน่นอนว่าไม่มีใครสามารถควบคุมข้อมูลใดๆ ได้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคข่าวสารข้อมูลเช่นปัจจุบัน รวมไปถึง ระบบการศึกษาและเทคโนโลยีต่างๆ ซึ่งมองข้ามภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือแม้แต่ประเพณีที่เขา ที่ลดระยะเวลาในการดักน้ำลงเหลือเพียงแค่ การเปิดก๊อกเท่านั้น (อภินพ, 2539 : 128-135 และ เฉลิมศักดิ์, 2541 : 85-86) ด้วยภาวะดังกล่าวนี้เอง ทำให้ชุมชนชาวเขามีทางเลือกเหลืออยู่ไม่มากนัก พวกเขาจึงจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของ ชุมชนต่อไป ด้วยการยอมรับและก้าวเข้าสู่วิถีการผลิตในแบบของระบบทุนนิยม นั่นคือ การปลูกพืชเชิง เดียวเพื่อการพาณิชย์ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ในชุมชนใดก็ตาม เมื่อพบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวขึ้นในส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็จะส่ง ผลให้เห็นภาพของส่วนอื่นๆ ในระบบชุมชนนั้น มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตามไปด้วยเช่นกัน (ยศ, 2537 : 14) ดังนั้น เมื่อชุมชนชาวเขามีการปรับตัวทางวัฒนธรรม ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลง ไป ด้วยการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต จากการเพาะปลูกเพื่อยังชีพตามวิถีการผลิตแบบดั้งเดิม ไปสู่การ

2 ฮี้ โฮ (yi hko) คือผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการปกครอง ในชุมชนที่มีการนับถือความเชื่อ ดั้งเดิม (Animism) ฮี้โฮจะมีบทบาทในชุมชนมาก ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายถึงฮี้โฮอย่างละเอียดอีกในบทที่ 2

เพาะปลูกเพื่อขายด้วยวิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ (อกินพ, 2539 และ เจลิมศักดิ์, 2541) ก็จะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีคิดและความเชื่อ ซึ่งเคยใช้ในการอธิบายสังคมในแบบเดิมๆ ตามไปด้วย จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า การให้ความหมายกับพิธีกรรม การดำเนินชีวิตประจำวัน การแสดงบทบาท และสถานภาพทางสังคม หรือแม้แต่กฎเกณฑ์ ประเพณี ค่านิยมต่างๆ ก็ได้รับการปรับเปลี่ยนตามวิถีคิด และการให้ความหมายในแบบใหม่ด้วยเช่นกัน

ในงานศึกษาของ อกินพ (2539) ซึ่งศึกษาการเปลี่ยนวิถีการผลิตทางการเกษตร ที่มีผลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนกะเหรี่ยง พบว่า การเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตในแบบดั้งเดิมไปสู่ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ในชุมชนกะเหรี่ยงนั้น ทำให้เกิดการสูญเสียทางวัฒนธรรมการผลิตของชาวกะเหรี่ยง ตั้งแต่ขั้นตอนการเลือกพื้นที่ ตลอดไปจนถึงกระบวนการปลูก เก็บเกี่ยว รวมไปถึงการได้มาซึ่งทุนและแรงงานในการทำการผลิตด้วย สิ่งนี้ผลักดันให้ชาวกะเหรี่ยงจำเป็นต้องออกไปพึ่งพาระบบตลาด ทุน และแรงงานจากภายนอกชุมชน กล่าวคือ การปลูกพืชเพื่อการค้านั้น เป็นการปลูกตามความต้องการและเพื่อตอบสนองต่อระบบตลาด ชุมชนจึงตกอยู่ภายใต้การบงการของระบบตลาด ซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ การต้องเพิ่มและลดผลผลิตตามความต้องการของตลาดนี้เอง ทำให้ชุมชนต้องรับเทคโนโลยี ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี ตลอดจนเงินทุนจากนายทุนภายนอกชุมชนเข้าไปใช้ในกระบวนการผลิต ที่สำคัญที่สุดก็คือ 'แรงงาน' ซึ่งเคยมีการแลกเปลี่ยนในแบบเอามื้อเอากันภายในชุมชน ภายใต้ความสัมพันธ์ทางเครือญาตินั้น ถูกแทนที่ด้วยแรงงานรับจ้าง แรงงานเครื่องจักร และเทคโนโลยีที่ทันสมัย (อกินพ, 2538 : 157-160)

ในทำนองเดียวกันงานศึกษาของ เจลิมศักดิ์ (2541) ซึ่งศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางการผลิตในชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเช่นเดียวกัน พบว่าความสัมพันธ์ทางสังคมในแบบเครือญาติของชุมชนกะเหรี่ยงดั้งเดิมถูกลดคุณค่าลง มีความสัมพันธ์ในลักษณะอุปถัมภ์ โดยนายทุนจากภายนอกชุมชนเป็นผู้อุปถัมภ์ปัจจัยการผลิตต่างๆ และชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้รับการอุปถัมภ์เข้ามาแทนที่ อีกทั้งระบบความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง ที่มีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ค่อยๆ ลดความสำคัญลง ทั้งนี้เพราะ ชุมชนต้องไปพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกชุมชนแทบจะทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิต และในกระบวนการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์นี้ ก็เป็นความรู้ใหม่สำหรับชุมชน จนไม่สามารถจะนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ มาใช้สำหรับการพึ่งพาตนเองของชุมชนได้อีกต่อไป (เจลิมศักดิ์, 2541 : 111-112)

นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต จะส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงโดยภาพกว้างของชุมชนทั้งชุมชนแล้ว ในงานศึกษาของทวิช (2538) ยังให้ภาพของความขัดแย้ง ความสับสน และความแตกแยกระหว่างความสัมพันธ์ทางเพศของคู่แต่งงาน อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตแบบจารีตไปสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ของชุมชนลื้อด้วย ในลักษณะที่ว่า ตามกระ

บวกรการผลิตแบบจารีต หรือวิถีการผลิตแบบทำไร่หมุนเวียนของชาวลีซอ นั้น ผู้ชายมีบทบาทสำคัญต่อ งานในไร่ทั้งหมด โดยเฉพาะงานที่ต้องใช้พลังกำลังของร่างกายมากๆ นอกจากงานในไร่แล้ว ผู้ชายยัง ต้องออกไปล่าสัตว์เป็นอาหาร ประกอบพิธีกรรม และเป็นผู้นำผลผลิตที่ได้จากไร่ไปแลกเปลี่ยนกับสินค้า อื่นๆที่ขาดแคลน หรือขายเป็นเงินสดสำหรับนำมาใช้จ่ายในครัวเรือนด้วย ส่วนผู้หญิง นอกจากจะมี บทบาทสำคัญในการเป็นแรงงานในครัวเรือน ดูแลการอยู่การกินของสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมดแล้ว ยัง ต้องทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายในภาคไร่ไร่อีกด้วย ซึ่งการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศในลักษณะ ดังกล่าวนี้นี้ แม้จะมีการใช้แรงงานที่ไม่เท่าเทียมกันอยู่บ้าง แต่ความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศ ก็ไม่ได้ก่อให้เกิด ปัญหากับการแสดงบทบาท หรือแสดงสถานภาพทางเพศแต่อย่างใด (ทวิช, 2538 : 234-236)

เมื่อชุมชนก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ ผู้หญิงชาวลีซอ ผู้เปรียบเสมือน 'ช้างพัง' ที่สงบเยือกเย็นและสง่างาม ซึ่งสัญลักษณ์ความเป็นช้างพังของผู้หญิงตามความคาดหวังของชุมชนนี้ อยู่ที่ความสามารถในการทำงานได้ดีทั้งในไร่และงานบ้าน โดยแทบไม่จำเป็นต้องออกนอกชุมชนเลย ถูกทำให้แปรเปลี่ยนมาสวมบทบาทที่จำเป็นต้องอยู่บ้านเย็บผ้าทุกวัน และต้องออกไปค้าขายในเมือง แทนผู้ชาย จนแทบไม่มีเวลาเหลือพอที่จะทำงานบ้านในบทบาทเดิม จากช้างพังจึงเป็นได้เพียง 'ช้างเฒ่า' ในเมืองเท่านั้น ส่วนผู้ชายที่เคยเปรียบเสมือน 'สุนัข' ที่แม้จะทำงานน้อยกว่าผู้หญิงบ้าง แต่ได้รับการ ยอมรับผ่านสัญลักษณ์ความเป็นสุนัขโดยคนในชุมชน ในขณะที่เป็นการแสดงออกถึงความอิสระ ความกล้าหาญ และการใช้ชั้นเชิงในการต่อรองผลประโยชน์ เพราะต้องออกไปติดต่อกับภายนอกชุมชน เพื่อขายผลผลิตหรือแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นประจำ ก็ถูกแปรเปลี่ยนมาเป็นคนไร้ประโยชน์ สูญเสียหน้าที่ แสดงถึงความเป็นลูกผู้ชายไปเสียหมด ทำให้ผู้ชายสูญเสียความภาคภูมิใจ รู้สึกตัวเองไม่มีคุณค่า ไม่มี โอกาสได้แสดงความเป็นชายชาตรีตามที่ชุมชนคาดหวัง (ทวิช, 2538 : 232-233, 237) ผู้ชายซึ่งกล้าหาญ และมีอิสระต้องกลายกลายเป็นคนไร้สถานภาพ ไม่อาจแสดงบทบาทตอบสนองความคาดหวังของครอบครัวได้ โดยเฉพาะกับภรรยาตนเอง ทำให้ผู้กล้าหาญกลายเป็นผู้อ่อนแอที่ไม่ริเริ่มจะทำงาน ทำให้ผู้เป็น อิสระกลายเป็นผู้พ่ายแพ้ที่จำต้องขังตนเองให้จมอยู่กับความว่างเปล่าของชีวิต ทั้งนี้เพราะว่าความ สัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างหญิงชาย ซึ่งเคยถูกกำหนดจากสำนักของชุมชน หากเป็นเช่นนั้นอีกต่อไปไม่ แต่จะถูกพิจารณาจากความสามารถในการหารายได้มาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ในภาวะเช่นนี้เอง งานศึกษาชิ้นนี้พบว่า ผู้หญิงลีซอสามารถเข้าถึงอำนาจในการหารายได้ที่เงินสดดังกล่าว ได้ดีกว่า ผู้ชาย (ทวิช, 2538 : 239-241)

ในงานศึกษาของทวิชข้างต้นนี้ ทำให้เห็นปรากฏการณ์การปรับตัวของชุมชนชาวเขาต่อการ เปลี่ยนแปลงใน 2 ประการหลักๆ ประการแรก คือ การปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชุมชนไปสู่การผลิต เชิงพาณิชย์ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งต้องใช้ต้นทุนจำนวนมากและใช้เทคโนโลยีระดับสูง นั้น ทำให้ชุมชนต้องเผชิญกับภาวะล้มละลายของระบบเศรษฐกิจแบบครัวเรือน ประกอบกับเงื่อนไขอื่น ไม่ว่าจะเป็นระบบนิเวศที่เคยเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญเสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัด และนโยบายการพัฒนา

สังคมของรัฐ ที่ควบคุมการใช้ทรัพยากรบนที่สูงอย่างเข้มงวด สถานการณ์ที่ซับซ้อนและดูเหมือนจะไร้ทางออกเช่นนี้ ผลักให้คนที่อยู่ในชุมชนบางส่วน โดยเฉพาะในกลุ่มที่ยากจนและไร้ที่ดินทำกิน จำเป็นต้องอพยพเคลื่อนย้ายเข้าสู่เมือง เพื่อแสวงหาทางให้มีชีวิตรอด โดยมีได้มีการไตร่ตรองและตัดสินใจอย่างรอบคอบมาก่อน การอพยพย้ายถิ่นที่อยู่ในที่นี้ จึงไม่ได้เป็นเพียงการย้ายข้ามเขตแดนทางภูมิศาสตร์ เพื่อดำรงรักษาวิถีชีวิตตามแบบจารีตประเพณีเอาไว้เช่นเดิม แต่เป็นการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนทางวัฒนธรรม (cross culture) โดยมีเป้าหมายยังใจกลางเมืองที่เป็นศูนย์กลางของอำนาจความทันสมัย และความเจริญ ด้วยความหวังว่าจะช่วยให้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทว่า การใช้ชีวิตแบบใหม่ในเมือง โดยการกลายเป็นคนขายของหรือแรงงานรับจ้าง ทำให้เกิดค่าครองชีพและมีความจำเป็นในการบริโภคเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ การดำเนินชีวิตที่ต้องแข่งขันอย่างรวดเร็วดังนั้นไม่แน่นอน เต็มไปด้วยความเสี่ยงและไม่มั่นคง ความคาดหวังที่จะดีขึ้นเพื่อมีวิถีชีวิตรอดจึงดูเหมือนจะตกอยู่ในกับดักที่ไม่มีทางออก

ประการที่สอง ในภาวะวิกฤตทางสังคมและวัฒนธรรมภายใต้การปรับชุมชนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้เอง พบว่า **กลุ่มผู้หญิง** สามารถปรับตัวและเข้าถึงอำนาจในการได้มาซึ่ง 'เงินสด' เพื่อการดำรงชีวิตได้ดีกว่า ไม่ว่าจะเป็นการประยุกต์เอาการทำงานเย็บปักถักร้อยในชีวิตประจำวันมาแปรเปลี่ยนเป็นสินค้า เพื่อออกเร่ขายหารายได้จนเกือบครอบครัวยุคใหม่ในภาวะที่ทำการผลิตในไร่บาบดอยสูงไม่ได้ผล หรือการอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อค้าขายสินค้า และกลายเป็นแรงงานรับจ้างในตลาดแรงงานในเมืองในที่สุด เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ทวิชได้ตีกรอบและตั้งวัตถุประสงค์ที่จะมุ่งวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของพิธีกรรมว่าด้วยอำนาจ ในการปรับเปลี่ยนระบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก จึงอธิบายถึงความสามารถในการปรับตัวและการเข้าถึงอำนาจในการได้มาซึ่งเงินสดของผู้หญิงว่า การปรับตัวของผู้หญิงเช่นนี้ จะนำไปสู่สถานการณ์ที่ทำให้บทบาทของคู่สามี-ภรรยาเปลี่ยนแปลงไป จากการเป็นคู่สัมพันธ์ที่มีบทบาทเสริมกัน ไปเป็นคู่ขัดแย้งที่มีปัญหาในการแสดงบทบาททางเพศที่แตกต่างกัน และค้นพบว่าชาวสืบลือเลือกใช้พิธีกรรมซึ่งมีนัยของการสะเดาะเคราะห์ให้กับคู่สัมพันธ์ที่มีโชคชะตาขัดกัน มาเป็นเวทีนิยามความสัมพันธ์และปรับสถานภาพของเพศชาย ให้กลับคืนสู่สภาวะที่มีความหมายต่อครอบครัวและชุมชนในฐานะของลูกผู้ชายที่น่านับถืออีกครั้งหนึ่ง (ทวิช, 2538 : 268) ด้วยกรอบของการวิจัยเช่นนี้ ทำให้งานศึกษาของทวิช เป็นเช่นเดียวกันกับงานศึกษาชุมชนชาวเขาอื่นๆ ที่มองเพียงภาพกว้างของชุมชนทั้งชุมชน ที่ปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป งานชิ้นนี้ นอกจากจะมีได้ให้ความสำคัญต่อศักยภาพของผู้หญิงแล้ว ยังมองข้ามความสามารถในการปรับตัวกับวิกฤตทางวัฒนธรรมของพวกเขาอีกด้วย

ในขณะที่งานศึกษาของ Shalardchai and Virada (1992) มีความแตกต่างออกไปด้วยการให้มุมมองในการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อสถานภาพของผู้หญิง เพราะตระหนักว่าบทบาทของพวกเขา

มักถูกมองข้ามเสมอในการศึกษาถึงศักยภาพทางการผลิตของชุมชนโดยรวม และเห็นจุดอ่อนของงานศึกษาที่ผ่านมา มา งานชิ้นนี้พบว่า เมื่อบริบททางสังคมของชุมชนชาวเขาถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไปด้วยการเปลี่ยนระบบนิเวศวิทยาบนภูเขา และการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต ส่งผลให้สมาชิกในชุมชนทุกเพศทุกวัยต้องดิ้นรนและปรับตัวตลอดเวลา และสามารถยืนยันได้ว่ากลุ่มหญิงชายในวัยทำงานจะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด เพราะพวกเขาต้องทำงานหนักขึ้น และที่สำคัญที่สุดก็คือ ทั้งผู้หญิงกะเหรี่ยงและผู้หญิงลีซอต่างก็ทำงานหนักเท่าๆ หรือมากกว่าผู้ชาย (Shalardchai and Virada, 1992 : 220) นอกจากนี้ ภาพการดิ้นรนด้วยการทำงานที่หนักขึ้นของผู้หญิงกะเหรี่ยงดังกล่าว ไม่ได้เป็นการดิ้นรนเอาชีวิตรอดเฉพาะตัวเธอเองเท่านั้น หากแต่สะท้อนให้เห็นถึงการดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอดของครอบครัวครัวเรือน และชุมชน ซึ่งพวกเธอเป็นสมาชิกที่เดียว (ฉลาดชายและวิระดา, 2531 : 63-64)

บทบาทที่สำคัญในการปรับตัว เพื่อการอยู่รอดของครอบครัวและชุมชนของผู้หญิงในกรณีเช่นนี้ มีความสำคัญอย่างมากต่อการเปิดมุมมองการวิเคราะห์ถึงพลังชุมชนในการปรับตัวทางวัฒนธรรมต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกจนไม่อาจมองข้ามไปได้ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า การทำความเข้าใจและการศึกษาการปรับตัวของชุมชน ยังมองภาพกว้างของชุมชนทั้งชุมชน จึงมุ่งไปวิเคราะห์การต่อสู้ของชุมชนและการปรับความสัมพันธ์ภายในชุมชน ทำให้ผู้วิจัยหลายๆ ท่านมองข้าม และ/หรือ ไม่ให้ความสำคัญต่อข้อมูลที่พบเห็น ซึ่งในที่นี้ก็คือ ศักยภาพของกลุ่มผู้หญิงในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว มิติทางวัฒนธรรมที่นักศึกษารุ่นหลังๆ เลือกใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ จึงยังมีข้อบกพร่องอยู่มาก โดย มองไม่เห็นผู้หญิง (Østergaard, 1992 : 2) และศักยภาพของพวกเธอ ดังนั้น การให้ความสำคัญกับกลุ่มผู้หญิงจะทำให้สามารถเข้าใจและเห็นการปรับตัวของชุมชนอย่างมีมิติทางวัฒนธรรมที่สมบูรณ์กว่าเดิม ด้วยการนำส่วนที่ขาดหายไปมาโดยตลอด คือส่วนที่ขาดด้วยเรื่องราวของผู้หญิงเข้ามาประกอบให้ครบ (ฉลาดชาย, 2532 : 2)

ทั้งนี้ ผู้หญิงชาวเขาก็คือเป็นเช่นเดียวกันกับผู้หญิงในสังคมกำลังพัฒนาอื่นๆ กล่าวคือ พวกเธอมีโอกาสน้อยเล็กน้อยเท่านั้น ต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การมีส่วนร่วมในระบบการศึกษา และโครงการฝึกอบรมต่างๆ ที่จัดให้มีขึ้น (Tribal Research Institute, 1985 : 177 และ เบญจพรรณและคณะ, 2530 : 79-80) นอกจากจะเนื่องมาจากว่า พวกเธอส่วนใหญ่ต้องรับผิดชอบภาระที่มีต่อครัวเรือนแล้วยังเนื่องมาจากการหลงลืมหรือไม่เห็นความสำคัญจากผู้วางแผนและผู้ปฏิบัติโครงการอีกด้วย จึงพบว่างานศึกษาที่ผ่านมาขาดข้อมูลเกี่ยวกับผู้หญิงและการสนับสนุนต่อภูมิสำเนาของผู้หญิง รวมทั้งการผลักดันให้ผู้หญิงไปอยู่ชายขอบของการปฏิบัติโครงการพัฒนามาโดยตลอด ด้วยการมองพวกเธอว่าเป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์จากบริการทางสังคมและทางสุขภาพเท่านั้น บทบาททางการผลิตของผู้หญิงในสังคมจึงไม่ได้ถูกสำนึกรับรู้แต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น การจำแนกกลุ่มเป้าหมายของโครงการพัฒนามักอ้างกันว่าทำการแยกกลุ่มตามมิติความเป็นหญิงชายแล้ว เช่นกลุ่มชาวนาขนาดเล็กหรือกลุ่มคนจนในชนบท หากในจิตสำนึกของนักวางแผนกลุ่มเหล่านี้คือผู้ชายเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงของสังคม ก็คือสมาชิก

ในกลุ่มเหล่านี้ มีผู้หญิงประกอบอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก (Tribal Research Institute, 1985 : 178-181 และ Østergaard, 1992 : 2) จะเห็นว่า การนำผู้หญิงเข้าไปสู่กระแสหลักของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และตระหนักเสมอว่าพวกเธอมีความสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ด้วยการมองเห็นและเก็บรวบรวมข้อมูลจากมุมมองของพวกเธอเข้ามาประกอบ จะทำให้สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์ให้เห็นถึงความมีศักยภาพของชุมชนต่อการเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ซับซ้อนได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก

สรุปได้ว่า ทิศทางการพัฒนาชุมชนชาวเขาลดลงระยะเวลาที่ผ่านมาสามสี่สิบปีนี้ นอกจากจะวางแผนด้วยความมีอคติทางชาติพันธุ์แล้ว ยังเป็นการพัฒนาที่มองข้ามความหลากหลายทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น หรือตั้งอยู่บนพื้นฐานความคิดทางวัฒนธรรมที่หยุดนิ่งและตายตัว ซึ่งผิดทั้งข้อเท็จจริงและธรรมชาติของสังคมมนุษย์ อีกทั้งยังแสดงนัยของการครอบงำจากผู้มีอำนาจมากกว่า ผู้ด้อยอำนาจอย่างเต็มเปี่ยมอีกด้วย (อานันท์, 2538 : 27) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มผู้ที่ด้อยอำนาจและด้อยโอกาสที่สุดอยู่แล้วในชุมชน อันได้แก่กลุ่มเด็ก คนชรา และผู้หญิง จึงกลายเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างมากมายทีเดียว

บทบาทหญิงชายกับการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต

ในหนังสือ 'Women and Men : Cultural Constructs of Gender' ของ Nancy Bonvillain (1998) ได้นำเสนอข้อมูลสังเคราะห์ทางชาติพันธุ์วรรณาและทางประวัติศาสตร์ ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงและผู้ชายในสังคมต่างๆ อย่างแตกต่างกัน โดยเฉพาะเจาะจงไปยังเงื่อนไขที่เป็นรูปธรรมและคุณค่าทางอุดมการณ์ ซึ่งล้วนแต่ส่งผลกระทบและสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบทางวัฒนธรรมของความเป็นหญิงชาย (Gender) ของมนุษย์ในแต่ละสังคม เพื่อยืนยันให้เข้าใจว่ามนุษย์ในทุกวัฒนธรรมต่างก็ดำรงรักษา และสืบทอดอุดมการณ์ความคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทที่ผู้หญิงและผู้ชายปฏิบัติ สิทธิต่างๆ ที่พวกเขามีในการมีความสัมพันธ์กับอีกฝ่ายหนึ่ง และคุณค่าที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของพวกเขา เมื่อนำอุดมการณ์ความคิดต่างๆ เหล่านี้มารวมกันก็จะประกอบเป็นรูปแบบ (model) ของความเป็นหญิงชาย ที่ได้รับการยอมรับและถือปฏิบัติร่วมกันเชิงวัฒนธรรม การสร้างความเป็นหญิงชายด้วยกระบวนการทางวัฒนธรรมนี้ (Cultural Construction of Gender) สะท้อนให้เห็นทั้งในระดับที่เป็นอุดมการณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งซ่อนอยู่และถูกทำให้เป็นสัญลักษณ์ในทางปฏิบัติ และความเชื่อทางศาสนา ภาษา นิทานปรัมปรา ฯลฯ และในระดับที่เป็นพฤติกรรมทางสังคมของหญิงชายทางการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันระหว่างผู้หญิงผู้ชาย ทั้งในครอบครัวของพวกเขา ในชุมชนท้องถิ่น และในปริณิณทลทางสังคม (Social Sphere) ที่กว้างกว่านั้น ตลอดไปจนถึงการใช้สิทธิต่าง ๆ ที่สร้างขึ้น เพื่อการตัดสินใจ การพูด การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อันเป็นการแสดงออกถึงสิทธิและคุณค่าทางวัฒนธรรมที่จัดสรรให้สมาชิกในสังคม (Østergaard, 1992 : 6-7 และ Bonvillain, 1998 : 1-2)

การสร้างความเป็นหญิงชายเชิงอุดมการณ์สะท้อนให้เห็นถึงการแสดงบทบาทหน้าที่ ที่ถูกต้องตามธรรมเนียมประเพณี และส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นพื้นฐานของผู้หญิงและผู้ชายออกมาเป็นรูปธรรมที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง และสมาชิกในสังคมก็ได้รับการสนับสนุนให้เกิดรูปแบบต่างๆ ของความเป็นหญิงชายขึ้นภายในจิตใจอย่างไม่รู้ตัว (internalize) จนที่สุดก็แสดงบทบาทตามรูปแบบที่สังคมและวัฒนธรรมกำหนดไว้ในอุดมคติของพวกเขา พร้อมกันนี้ คุณค่าทางสังคมจึงไม่ใช่ว่าแต่เพียงการกำหนดพฤติกรรมของคนเท่านั้น หากที่สำคัญที่สุด ยังสนับสนุนการก่อรูปของทัศนคติเกี่ยวกับตัวตนของพวกเขาเอง และความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขากับคนอื่นๆ ในสังคมอีกด้วย (Bonvillain, 1998 : 10)

อย่างไรก็ตาม ในสังคมแต่ละแห่ง จะมีวิถีการผลิตเป็นลักษณะพื้นฐานของการจัดระเบียบทางสังคม สมาชิกในชุมชนต่างๆ จะใช้ยุทธวิธีที่แตกต่างกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งอาหารและการผลิตสินค้า ความหลากหลายของวิถีการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการเก็บหาอาหาร (Foraging) การเลี้ยงสัตว์ (Pastoralism) การเพาะปลูกแบบทำไร่ทำสวน (Horticulture) การเกษตรกรรม (Agriculture) และการอุตสาหกรรม (Industry) ซึ่งล้วนแล้วแต่มีส่วนในการกำหนดโครงสร้างสังคม ระบบครอบครัว การจัดความสัมพันธ์ทางสังคม และวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมต่างๆ ให้แตกต่างกันไปด้วย จึงกล่าวได้ว่า บทบาทหญิงชาย (Gender Roles) ซึ่งเป็นผลผลิตของการสร้างทางวัฒนธรรมให้มีบทบาทในลักษณะใดนั้น มีส่วนสัมพันธ์อย่างแยกกันไม่ออกกับวิถีการผลิตของสังคมด้วยนั่นเอง (ฉลาดชาย, 2532 : 20 และ Bonvillain, 1998 : 2) ดังนั้น การพิจารณาและวิเคราะห์ถึงแนวความคิดและพฤติกรรมในการแสดงบทบาทหญิงชาย ที่ถูกจัดระเบียบโดยทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันตามวิถีการผลิตที่เด่นที่สุดของสังคมนั้น จะเป็นวิธีการวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรมที่มีประโยชน์ และสามารถลบจุดอ่อนของการศึกษาบทบาทหญิงชายที่ผ่านมา ในแง่ที่ว่าแนวคิดในการศึกษาบทบาทหญิงชายโดยทั่วไป เป็นแนวคิดและมุมมองสำหรับสังคมตะวันตก หรือถูกนำไปใช้โดยชาวตะวันตก ผู้ติดยึดอยู่กับอคติและกรอบอ้างอิงตามวัฒนธรรมเดิมของพวกเขา จึงดูราวกับว่า โลกทั้งโลกถูกนำเสนอด้วยลักษณะความเป็นตะวันตกไปเสียหมด (Amadium, 1989 : 4-5 และ Bonvillain, 1998 : 8) นั้น ออกไปได้บ้าง

ยกตัวอย่างเช่น งานศึกษาของ Cooper (1986) ซึ่งสนใจศึกษาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในชุมชนชาวม้ง พบว่าบทบาทหญิงชายในชุมชนชาวม้งนั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีการผลิตอย่างชัดเจน กล่าวคือ เมื่อชุมชนชาวม้งเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากการปลูกข้าวไร่เพื่อยังชีพไปสู่การผลิตฝิ่น ในฐานะที่เป็นพืชเพื่อการได้มาซึ่งเงินสดที่สำคัญ การแบ่งงานกันทำระหว่างสามีภรรยาในสังคมชาวม้ง ภายใต้ระบบการผลิตข้าวไร่เพื่อยังชีพนั้น เน้นความสัมพันธ์ทางสังคมในแง่ความร่วมมือ (co-operation) และการแลกเปลี่ยน (reciprocity) ระหว่างสมาชิกทั้งหมดภายในครัวเรือน ซึ่งทำให้บทบาทของทั้งสองเพศในครัวเรือน เป็นลักษณะของการทำงานที่เคียงบ่าเคียงไหล่ และมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันเสมอ นั่น ถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไปสู่ลักษณะของนายจ้างและลูกจ้างทันทีที่มีการผลิตฝิ่นเข้ามาในชุมชน

ชน (Cooper, 1986 : 173) ทั้งนี้ Cooper สรุปว่า ในระบบการผลิตเพื่อการค้ามัน คุณค่าแรงงานของผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงที่เป็นภรรยา จะถูกคำนวณโดยผู้ชายที่เป็นสามี ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใหม่ภายใต้ระบบการผลิตในชุมชนชาวม้ง ก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อและลูกชาย ดังนั้น ผู้หญิงในสังคมชาวม้ง จึงถูกกีดกันให้ออกไปอยู่ในตำแหน่งที่ต้องพึ่งพาสามี ตามฐานะลูกจ้างที่ต้องการค่าตอบแทน มากกว่าจะเป็นภรรยา ผู้เป็นแรงงานสำคัญสำหรับครอบครัวเช่นเดิม ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่นี้ (Cooper, 1986 : 185)

ในทำนองเดียวกันกับชุมชนชาวลีซอในงานศึกษาของ Hutheesing (1990) เมื่อต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต อันเนื่องมาจากนโยบายการปราบปรามฝิ่นและโครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นของรัฐบาลไทย ทำให้ชุมชนชาวลีซอจำเป็นต้องก้าวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม กล่าวคือ การปลูกฝิ่นของชาวลีซอตามวัฒนธรรมดั้งเดิมนั้น นอกจากจะเป็นวิถีการผลิต ซึ่งสะท้อนระบบเศรษฐกิจแบบเพียงพอ ที่ชาวลีซอสามารถทำงานอย่างมีความสุข ทั้งตามความจำเป็นทางกายภาพและความจำเป็นทางวัฒนธรรมแล้ว กระบวนการผลิตฝิ่นยังช่วยดำรงวิถีชีวิตของชาวลีซอเอาไว้ และช่วยรักษาสัญลักษณ์ทางศีลธรรมระหว่างผู้หญิงและผู้ชายไว้อย่างสมดุลอีกด้วย ทั้งนี้ เพราะในกระบวนการผลิตฝิ่น ทั้งผู้หญิงและผู้ชายจะช่วยกันทำงานในไร่ฝิ่น นับตั้งแต่หว่านเมล็ดพันธุ์ กำจัดวัชพืช เก็บเกี่ยว ไปจนถึงการขาย (Hutheesing, 1990 : 165) ด้วยระบบการผลิตและการจัดการแรงงานในชุมชนภายใต้การผลิตฝิ่นนี้เอง สนับสนุนความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันระหว่างเพศในชุมชนชาวลีซอ

เมื่อชุมชนชาวลีซอจำเป็นต้องก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ปรากฏให้เห็นว่า ชาวลีซอเริ่มยอมรับและแสวงหาเงินสดเพื่อใช้จ่าย ดังจะเห็นได้จากที่ดินซึ่งเคยเป็นทรัพย์สินของส่วนรวมโดยถือหลักสิทธิการใช้และผูกโยงกับอำนาจเหนือธรรมชาติของชาวลีซอ ถูกนำมาขายเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินสด ลักษณะบ้านชาวลีซอเปลี่ยนไปเป็นบ้านไม้ที่มุงหลังคาสังกะสี ชาวลีซอส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะใช้เงินสดกันมากขึ้น กล่าวคือ หมอผีต้องการเงินเป็นค่าตอบแทนการทำงานของเขาแทนไก่ และเหล้าหนึ่งขวดเช่นเคย เด็กเล็กต้องการเงินหนึ่งบาทสำหรับใช้เป็นค่าบริการของศูนย์เด็กเล็กในหมู่บ้าน และผู้หญิงผู้เย็บเสื้อผ้าให้กับเพื่อนบ้าน ก็ต้องการค่าแรงตอบแทนที่เป็นเงินสดเช่นเดียวกัน (Hutheesing, 1990 : 174) เงินสดเหล่านี้เอง เป็นที่มาของความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศของชาวลีซอ ทั้งนี้เพราะผู้หญิงชาวลีซอสามารถเข้าถึงการได้มาซึ่งเงินสดได้ดีกว่า ความไม่มั่นคงในอัตลักษณ์ของทั้งสองเพศจึงเกิดขึ้น เมื่อมีการเปรียบเทียบบทบาทระหว่างหญิงชาย ที่แตกต่างไปจากมาตรฐานทางศีลธรรมตามวัฒนธรรมดั้งเดิม กล่าวคือ ผู้หญิงเริ่มเปรียบเทียบตัวเองเป็นนกที่มีอิสรภาพ และมองว่าผู้ชายเป็นเหมือนเด็กที่ต้องกินและดื่มทั้งวันโดยไม่ทำงานแต่อย่างใด การประเมินคุณค่าผู้หญิงและผู้ชาย ด้วยมาตรฐานทางศีลธรรมแต่ดั้งเดิม ถูกแทนที่ด้วยมาตรฐานทางวัตถุและเงินตราเช่นนี้เอง Hutheesing แสดงความคิดเห็นว่า เมื่อผู้หญิงเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงมาตรฐานทางวัตถุและเงินตราดังกล่าว

พวกเธอจึงถูกประเมินให้มีคุณค่าน้อยลง เพราะไม่เพียงแต่พวกเธอต้องสูญเสียฐานะที่ทรงเกียรติตามมาตรฐานทางศีลธรรมเดิมไป พวกเธอยังต้องสูญเสียเงินทองที่หามาได้เพื่อเลี้ยงดูผู้ชาย ผู้เป็นสามีที่ไม่ทำงานอะไรเลยอีกด้วย (Hutheesing, 1990 : 185)

เช่นเดียวกันกับชุมชนกะเหรี่ยงสะกอ ที่มีวิถีการผลิตเพื่อยังชีพในแบบจารีตประเพณีดั้งเดิม ซึ่งมีการแบ่งงานกันทำตามเพศ (Sexual Division of Labour) เป็นหลัก ยกตัวอย่างเช่น ในระบบการทำไร่หมุนเวียนของชาวกะเหรี่ยง ผู้ชายจะเป็นผู้หักร่างถางพง แฉ่ถาง เผา และปลูก ในขณะที่ผู้หญิงจะเป็นแรงงานเสริมในการปลูก ดูแลวัชพืช และเก็บเกี่ยวผลผลิต หรือในระบบการทำนาข้าวของชาวกะเหรี่ยง ในยุคต่อมา ผู้ชายก็ผูกขาดงานหนักโดยรับหน้าที่บุกเบิกที่นา ไถ และคราด ผู้หญิงจะทำหน้าที่ปักดำ กำจัดวัชพืช และเก็บเกี่ยว (นเรศ, 2538 : 70) เป็นต้น อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ในชุมชนกะเหรี่ยงสะกอ นั้น ทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างต้องให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล และลงมือทำงานอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กันเสมอ เพื่อความอยู่รอดของครอบครัวและชุมชน งานใดที่ต้องใช้เรี่ยวแรงมากเหมาะกับสรีระของผู้ชาย พวกเขาจะรับผิดชอบเป็นหลัก และงานที่ใช้เรี่ยวแรงน้อยกว่า ซึ่งผู้หญิงสามารถช่วยเหลือได้ พวกเธอก็จะรับภาระ แม้ว่างานของพวกเธออันได้แก่การปลูก การดูแล และการกำจัดวัชพืชนั้น จะเป็นขั้นตอนที่ต้องใช้เวลาตลอดทั้งวัน ในระหว่างฤดูกาลผลิตไปกับงานนั้นก็ตาม ตรงกันข้ามกับผู้ชายที่จะมีหน้าที่ในการผลิตเพียงช่วงต้น และช่วงสุดท้ายของการปลูกและการเก็บเกี่ยวเท่านั้น นอกจากนี้ ผู้หญิงยังเป็นผู้ที่เก็บหาอาหารจากไร่นา และเป็นผู้รับผิดชอบดูแลงานบ้านเป็นหลักอีกด้วย

การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศของชุมชนกะเหรี่ยง จึงดูเหมือนว่าผู้หญิงจะใช้แรงงานอย่างไม่เท่าเทียมเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ชาย หากความเหลื่อมล้ำเหล่านี้ ไม่ได้ก่อปัญหาต่อการแสดงบทบาทและสถานภาพทางเพศแต่อย่างใดในระบบการผลิตเพื่อยังชีพตามแบบดั้งเดิม หากตรงกันข้าม ตามวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงแล้ว กลับเห็นว่าลักษณะดังกล่าว เป็นการแสดงออกถึงความเท่าเทียมกันระหว่างหญิงชาย (Hayami, 1992 : 307) อย่างไรก็ตาม ในภาวะที่ชุมชนกะเหรี่ยงจำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีการผลิต ตามระบบทุนนิยมที่ไหลบ่าเข้าไปในชุมชนอย่างทั่วถึงอยู่ในเวลานี้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าว นอกจากจะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนในการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชาย และสถานภาพทางเพศ ให้สอดคล้องกับวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ยังเป็นไปได้ว่า บทบาทหญิงชายอาจจะมีลักษณะที่ซับซ้อนยิ่งไปกว่าเดิมก็เป็นได้

นอกจากความสนใจบทบาทหญิงชายในการแบ่งงานกันทำในภาคการผลิตแล้ว ผู้เขียนยังให้ความสนใจที่จะศึกษาถึงการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายภายในครัวเรือนหนึ่งๆ ด้วยเช่นกัน โดยศึกษาผ่านทาง 'การจัดการทรัพยากรภายในครัวเรือน' (Household Resource Management) เพื่อทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปกว่าเดิม (Young, 1992 : 137) ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า ครัวเรือนเป็นสถาบันทางสังคมเล็กๆ ที่มีโครงสร้างเด่นชัด และประกอบด้วยแง่มุมทางเศรษฐกิจ การเมือง อุดมการณ์ และหน้าที่ ที่เป็นแนวทางในการผลิตซ้ำทางสังคมโดยรวม (Hyoungh,

1994 : 169) ยิ่งไปกว่านั้น ครัวเรือนหนึ่งๆ ยังคงมีความสัมพันธ์กับครัวเรือนอื่นๆ ที่อยู่ในกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับเดียวกันอีกด้วย (อานันท์, 2536 : 10) นอกจากนี้ บทบาทและสถานภาพทางสังคมของผู้หญิง ยังถูกกำหนดโดยโครงสร้างของครอบครัวอย่างเข้มแข็งมากกว่าของผู้ชาย เช่น ผู้หญิงไม่สามารถเป็นเพียง 'ผู้หญิง' ธรรมดาคนหนึ่งได้เลยเมื่ออยู่ในครอบครัว หากเธอจำเป็นต้องสวมบทบาทและมีสถานภาพที่จะเป็นลูกสาว แม่เมีย แม่ที่มีลูกน้อย แม่ที่ไม่ได้แต่งงาน ภรรยาของแรงงานอพยพ แม่สามี หรืออื่นๆ อีกเสมอเมื่ออยู่ในครอบครัว ดังนั้น อำนาจหน้าที่ ความเป็นอิสระ ภาระรับผิดชอบ ภาระหน้าที่ ภาระของงาน ที่พวกเธอมีในครอบครัว จึงมีอย่างมากมายหลากหลาย (Østergaard, 1992 : 9) และในขณะเดียวกันพวกเธอก็ สามารถแสดงบทบาทที่เป็นตัวของตัวเองได้มากที่สุดภายในปริณิณทลของครัวเรือนนี้ด้วย

นอกจากนี้ ครัวเรือนมักถูกใช้เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ที่หลากหลาย กล่าวคือ นักคิดสำนักโครงสร้างหน้าที่ (Structural-functionalist) มองว่าครอบครัวเป็นระบบสังคมย่อย (social-subsystem) ระบบหนึ่งในสังคมอุตสาหกรรม ด้วยว่าระบบครอบครัวต้องทำหน้าที่ทางสังคมในแง่ของการสืบทอดเผ่าพันธุ์มนุษย์ โดยกล่อมเกลாதาสังคมและสร้างความพึงพอใจทางอารมณ์ให้แก่สมาชิก การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศภายในครอบครัวและภายในสังคม จึงถูกทักท้วงหรือถูกทำให้เข้าใจไปว่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยบรรทัดฐานทางสังคม และเป็นคุณค่าที่ถูกทำให้เกิดสำนึกภายในใจทั้งในผู้หญิงและผู้ชาย อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าพื้นฐานทางทฤษฎีจะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง ระหว่างการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศภายในครอบครัวของนักคิดสำนักโครงสร้างหน้าที่ กับสิ่งที่เรียกกันว่าแรงงานภายในครัวเรือน (domestic labour) ของนักคิดสำนักมาร์กซิสต์ (Marxist) ผู้เห็นพ้องต้องกันว่าแรงงานภายในครัวเรือน เป็นแรงงานผลิตที่มีคุณค่าหรือไม่ก็ตาม แต่เป็นแรงงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน ปฏิบัติโดยผู้หญิง และเป็นความจำเป็นของสังคมในแง่การผลิตซ้ำแรงงานสำหรับการผลิตแบบทุนนิยม หากแต่ในความเป็นจริง นักคิดสำนักมาร์กซิสต์ก็ได้จบการอธิบายธรรมชาติของแรงงานภายในครัวเรือน ในลักษณะที่เป็นเชิงหน้าที่อยู่นั่นเอง ทั้งนี้เป็นเพราะว่า วิธีการศึกษา ซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักคิดทั้งสองสำนักนี้ มีแนวโน้มที่จะมองข้าม หรือมองกระบวนการที่เป็นรูปธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างคลุมเครือ เพราะให้ความสำคัญกับการตั้งคำถามไปข้างหน้า มากกว่าจะพยายามอธิบายในตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิง สิ่งที่นักคิดสำนักโครงสร้างหน้าที่และนักคิดสำนักมาร์กซิสต์ ไม่ได้ตั้งคำถามเลยก็คือ แรงงานภายในครัวเรือนซึ่งปฏิบัติโดยผู้หญิง อีกทั้งไม่ได้รับค่าตอบแทนเลยนั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร และทำไม (Hyoungh, 1994 : 169-170)

ดังนั้น เมื่อครัวเรือนคือ ระบบของการจัดสรรทรัพยากรระหว่างปัจเจกบุคคล ที่เป็นสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน (Young, 1992 : 138) ความหลากหลายของเครือญาติ ทำให้พวกเขาสร้างการเข้าถึงและการควบคุมทรัพย์สินสมบัติ และทรัพยากรอื่นๆ ที่ค่อนข้างแตกต่างกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย กล่าวคือ การเป็นเจ้าของ ที่ดิน (Land) ทั้งผู้หญิงและผู้ชายสามารถเรียกร้องสิทธิในที่ดิน หากขอบเขตของสิ่งเหล่านี้แตกต่างกันในเชิงวัฒนธรรม เช่น ในสังคมที่มีการสืบเชื้อสายแบบปิตุพงศ์ในอัฟริกัน การ

เข้าถึงที่ดินของผู้หญิงมิได้เนื่องจากสภาพของการเป็นภรรยา ในขณะที่สามีของเธอมีสืบทอดโดยเนื่องมาจากการเป็นสมาชิกของสายตระกูลของเธอ (Young, 1992 : 147) ในทำนองเดียวกันแต่กลับกัน ในสังคมภาคเหนือของประเทศไทย พบว่า ผู้หญิงมักเป็นผู้สืบทอดที่ดินของพ่อแม่ แม้ว่าโดยหลักพื้นฐานแล้ว ลูกๆ ทุกคนจะได้รับมรดกจากพ่อแม่อย่างเท่าเทียมกัน (วารุณี, 2538 : 2-3) ก็ตาม

การพิจารณาในเรื่องเกี่ยวกับ การมีสิทธิครอบครองและอาศัยในบ้าน (Housing) นั้น ปรากฏว่าการหย่าร้างหรือการเป็นม่าย ส่งผลกระทบที่เกี่ยวข้องกันโดยตรงกับผู้หญิง เพราะนอกจากจะทำให้สภาพทางสังคมเปลี่ยนไปแล้ว พวกเธอยังสูญเสียสิทธิทั้งหมดในบ้านที่เคยอาศัยอยู่เมื่อครั้งแต่งงานด้วย งานวิจัยในกัลกัตตา ประเทศอินเดียแสดงให้เห็นว่า แม่ม่ายหลายๆ คนพบว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะอาศัยอยู่ในบ้านที่ใช้เป็นเรือนหอหลังจากที่สามีตายแล้ว หรือผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงานก็พบว่า เป็นไปไม่ได้ที่พวกเธอจะอาศัยอยู่ในบ้านเกิดของพวกเธอเอง เมื่อพี่ชายหรือน้องชายของเธอแต่งงานและพาภรรยาของพวกเขามาอาศัยอยู่ที่นั่น (Young, 1992 : 148) หากแต่ในสังคมที่สืบสายมาตาด้อย เช่น ภาคเหนือของประเทศไทย จะพบปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันคือ เมื่อมีการแต่งงานก็จะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติว่า ผู้ชายเป็นฝ่ายย้ายมาอยู่กับฝ่ายหญิง และการที่ฝ่ายชายต้องย้ายมาอยู่กับครอบครัวผู้หญิงนี้เอง ในกรณีการหย่าร้างผู้ชายจึงต้องเป็นฝ่ายย้ายออกไปจากบ้าน (วารุณี, 2538 : 3)

นอกจากนี้ การเข้าถึงและการควบคุมเกี่ยวกับ ทุน (Capital) ซึ่งก็คือปัจจัยทางการผลิตที่สำคัญ อันได้แก่ แรงงาน สัตว์เลี้ยง หรือแม้แต่ 'เงินสด' ในยุคปัจจุบัน ที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมทางการผลิตของครัวเรือนนั้น อาจจะเป็นสิทธิและอำนาจของผู้ชาย ในสังคมที่พวกเขามีอำนาจ หรือผู้หญิงสามารถจะเข้าถึงและควบคุมได้ ในสังคมที่พวกเธอมีเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็งและเครือข่ายทางฝ่ายหญิงของพวกเธอให้การสนับสนุน จะเห็นว่า การจัดการทรัพยากรภายในครัวเรือนใดๆ ไม่ว่าจะเป็นการครอบครองที่ดิน การมีสิทธิที่จะครอบครองหรืออาศัยอยู่ในบ้าน หรือที่มาของการได้รับทุนสนับสนุน ล้วนแล้วแต่จำเป็นต้องพิจารณาด้วยกรอบความคิดในเรื่องรูปแบบของการแต่งงาน และโครงสร้างการจัดระบบครัวเรือนตามแต่ละวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (Young, 1992 : 148-149) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ ในการพิจารณาสภาพทางสังคมของผู้หญิงและผู้ชาย จำเป็นต้องใช้กรอบความคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ครัวเรือนมาทำการวิเคราะห์ด้วยนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในบริบทที่สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตที่แตกต่างจากเดิม ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต จากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่การผลิตเพื่อการค้าขาย ส่งผลให้เกิดการจัดสรรบทบาททางการผลิตระหว่างเพศที่แตกต่างไปจากเดิมด้วย (Bonvillian, 1998 : 9) นอกจากนั้น เมื่อวิถีการผลิตในแบบใหม่ เป็นไปเพื่อสนับสนุนให้เศรษฐกิจของประเทศเปลี่ยนแปลง ส่งผลให้การเข้าถึงทรัพยากรภายในครัวเรือนตามประเพณีปฏิบัติดั้งเดิมมีข้อจำกัด ตามที่งานเขียนหลายๆ ชิ้นได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนดังได้กล่าวถึงมาแล้ว ประกอบกับ กระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้า (commoditization) ในสังคมสมัยใหม่ ได้กัดกร่อนฐานทรัพยากรของกลุ่มเครือญาติไป กลุ่มเครือญาติจึงไม่สามารถจัดสรร

สิทธิการใช้ที่ดินให้แก่สมาชิกคนใหม่ของสายตระกูลได้อีก (Young, 1992 : 146-147) ในบริบทที่สังคมเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ ผู้หญิงและกลุ่มเครือญาติในสายตระกูลเดียวกัน ได้รับผลกระทบโดยตรงต่อการแสดงบทบาทและสถานภาพทางสังคมของพวกเธอ หากพวกเธอมีการให้คำอธิบาย และ/หรือ ปรับตัว เช่นไรในภาวะทางสังคมดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่น่าค้นหาและศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การมองบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงและผู้ชายในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเพื่อการศึกษา เพื่อทำความเข้าใจ หรือเพื่อแสวงหาความเท่าเทียมทางสังคมในชุมชนใดๆ ก็ตาม ควรจะมุ่งมองไปที่ การช่วยเหลือและการแบ่งปันส่วนพื้นที่ทางสังคมระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย เพื่อทำการกำหนด บทบาทและสถานภาพของกันและกันมากกว่า โดยอาศัยมุมมองและการให้ความหมายจากคนใน ชุมชนนั่นเอง และนำเอาผู้หญิงมาเป็นผู้ร่วมงานที่เท่าเทียมกัน ด้วยการไม่ละเลยข้อมูลแม้เพียงเล็กน้อย ของพวกเธอ ทั้งนี้ ต้องไม่ลืมการแบ่งปันปริณทลทางสังคมระหว่างผู้หญิงและผู้ชายด้วย กล่าวคือ ผู้ชายต้องเห็นคุณค่าและเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานบ้าน (domestic sphere) และผู้หญิงต้องสามารถ ก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ที่สำคัญๆ ของชุมชน (public sphere) ด้วยได้ เป็นต้น (Rosaldo and Lamphere, 1974 : 41 และ ดรูว์, 2541 : 26)

กรอบความคิดในการศึกษา

การศึกษาการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายของชุมชนปกากะญอในครั้งนี้ เป็นการศึกษา ถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทหญิงชายในความสัมพันธ์ทางการผลิต เพื่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมของ ชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต จากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์

ในการวิเคราะห์บริบททางสังคม ซึ่งชุมชนชาวเขาต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง อันเนื่อง มาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น จะใช้แนวความคิดของการศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของ ชุมชนโดยการประสาน (articulation) ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าชุมชนมีศักยภาพที่จะจัดการกับการเปลี่ยนแปลง โดยมีต้องตกเป็นฝ่ายถูกระทำแต่เพียงฝ่ายเดียว ด้วยศักยภาพของชุมชนดังกล่าว ชุมชนจึงเลือกก้าว เข้าไปหาการเปลี่ยนแปลงและยอมรับความรู้ ระบบคิดใหม่ๆ เข้ามาประสานเชื่อมโยงกับความเชื่อและ ประเพณีดั้งเดิม พร้อมทั้งให้ความหมายกับสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นเงื่อนไขต่อบริบทสังคม ขณะนั้น อย่างไรก็ตาม การปรับตัวทางวัฒนธรรมนี้ ไม่ว่าจะเป็นเกิดขึ้นที่ส่วนใดในระบบสังคมส่วนอื่นๆ ก็จำเป็นต้องได้รับผลและมีการปรับเปลี่ยนตามไปด้วย และที่สำคัญที่สุด การทำการวิเคราะห์การปรับ ตัวในครั้งนี้ ด้วยการให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับเรื่องราวของกลุ่มผู้หญิง โดยจะเลือกรูปธรรมของการ เปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต ที่ชุมชนรับการผลิตเชิงพาณิชย์จากนโยบายการพัฒนาชาวเขาอย่างเต็มรูปแบบ อย่างไรก็ตาม ด้วยการเปลี่ยนวิถีการผลิตทำให้เกิดผลกระทบและการปรับเปลี่ยนในส่วนของการ แบ่งงานกันทำระหว่างเพศตามไปด้วย

บทบาทหญิงชายในความสัมพันธ์ทางการผลิต ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่ชัดเจนที่สุด ที่จะทำให้ความสำคัญและนำมาศึกษาให้เห็นถึงการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชุมชน ด้วยแนวความคิดเกี่ยวกับ 'การสร้างความเป็นหญิงชายทางวัฒนธรรม' (Cultural Construction of Gender) โดยจะเริ่มทำการศึกษากการแบ่งบทบาทหญิงชายในระบบการผลิตเพื่อยังชีพตามประเพณี จากการวิเคราะห์ถึงบทบาทและสถานภาพระหว่างเพศ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับรูปแบบทางการผลิตเพื่อการดำรงชีวิตในสังคม

จากนั้นจึงจะวิเคราะห์บทบาทของหญิงชาย ซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในการแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ (Gender Division of Labour) และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการจัดการทรัพยากรภายในครัวเรือน (Household Resource Management) ที่หมายถึงการเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากรในครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นการถือครองที่ดิน การมีสิทธิครอบครองและอยู่อาศัยในบ้าน หรือการได้มาซึ่งทุนเป็นต้น ทั้งนี้เพื่อศึกษาถึงการปรับเปลี่ยนไปของบทบาทหญิงชาย ภายใต้กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่ชุมชนเลือกในภาวะที่ต้องเผชิญหน้ากับการเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์บทบาทและสถานภาพของหญิงชายที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ จะพยายามทำการศึกษาไปถึงการแบ่งปันพื้นที่ทางสังคมระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย โดยอาศัยมุมมองและการให้ความหมายจากคนในชุมชนเอง ดังนั้น จึงต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับบทบาทของผู้หญิงและผู้ชาย ทั้งภายในครัวเรือนและในระบบการผลิต

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะทำให้ได้ภาพของการศึกษารั้งนี้ว่า ชุมชนมีการกำหนดบทบาทหญิงชายให้เป็นในลักษณะใดๆ ตามความสัมพันธ์ทางการผลิตของสังคมนั้นๆ เมื่อชุมชนยังคงมีวิถีการผลิตในแบบดั้งเดิม โครงสร้างทางสังคม อันหมายถึงโครงสร้างของครัวเรือนและการแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายภายในครัวเรือน จึงถูกกำหนดโดยเงื่อนไขของวิถีการผลิตในแบบดั้งเดิมนั้น หากเมื่อชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต เพื่อปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ไปเป็นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์เสียแล้วนั้น กระบวนการผลิตในแบบการเพาะปลูกพืชเพื่อการพาณิชย์ภายใต้ระบบทุนนิยม ได้กำหนดให้บทบาทหญิงชายและสถานภาพของผู้หญิงและผู้ชายเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเช่นเดียวกัน

ขอบเขตและวิธีศึกษา

เกณฑ์ในการเลือกกลุ่มชาติพันธุ์และพื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาชุมชนกระเหรี่ยงสะกอ หรือปกาเกอญอ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว เช่นเดียวกันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ โดยทั่วไป มักมีการนำเสนอภาพชุมชนปกาเกอญอว่าเป็นชุมชนที่มีความเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างหญิงชาย มีความซื่อสัตย์ สมานฉันท์ ประองดอง

เป็นหนึ่งในเดียวกันในระหว่างสามภรรยาที่แต่งงานแล้ว มีการให้เกียรติและรักใคร่ครองเรือนร่วมกันไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่ และมักปรากฏให้เห็นพฤติกรรมที่ผิดทำนองคลองธรรมอยู่น้อยมาก เป็นต้น (Keyes, 1979 : 12 และ Hayami, 1990 : 307-308) ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ชุมชนปกากะญอเป็นชุมชนที่มีโครงสร้างทางสังคม และระบบครอบครัว ที่มีการนับญาติผ่านทางสายตระกูลผู้หญิง ผู้หญิงมีความเสมอภาคกับผู้ชายอย่างเต็มที่ และผู้หญิงมีอำนาจสูงสุดในปริมนทลของบ้าน เพราะผู้ชายต้องย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านหรือภายในหมู่บ้านของภรรยาภายหลังแต่งงาน (นเรศ, 2538 : 68-69) ยิ่งไปกว่านี้ ชาวปกากะญอยังมีอุดมการณ์ครัวเรือน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการกำหนดบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงชายในชุมชนที่ชัดเจนด้วย (Mischung, 1980 : 82-83 และ Hayami, 1992 : 296) ในลักษณะที่ว่า บทบาทของผู้หญิง ซึ่งผูกโยงกับอำนาจเหนือการผลิตนั้น ได้รับการยอมรับในชุมชนค่อนข้างมาก จึงส่งผลให้สถานภาพในชุมชนของพวกเขาสูงตามไปด้วย ด้วยเหตุนี้เอง การศึกษาและการพยายามทำความเข้าใจการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายในชุมชนปกากะญอ ภายใต้วิถีการผลิตแบบดั้งเดิมไปสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ จึงมีความสำคัญและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

ในการศึกษครั้งนี้จึงเลือกศึกษาใน 'หมู่บ้านปกากะญอ' แห่งหนึ่ง ในเขตอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีชาวปกากะญออาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุผลทั้งที่เกี่ยวกับบริบทภายนอกหมู่บ้านและบริบทภายในหมู่บ้านเอง กล่าวคือ หมู่บ้านแห่งนี้ เป็นหมู่บ้านชาวปกากะญอคาทอลิก ขนาดประมาณ 84 หลังคาเรือน (413 คน) ซึ่งรับคริสต์ศาสนามาแล้ว 30 ปีแล้ว ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอแม่วางประมาณ 35 กิโลเมตร การเดินทางไประหว่างตัวอำเภอและหมู่บ้านจึงสะดวกสบายอย่างยิ่ง ชุมชนสามารถติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกอย่างกว้างขวาง ในหมู่บ้านยังประกอบไปด้วย วัดคาทอลิก ซึ่งเป็นศูนย์รวมในการทำพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์ ศูนย์เด็กเล็กและโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา (ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม) ของรัฐบาล นอกจากนี้ หมู่บ้านยังได้รับการพัฒนาจากโครงการพัฒนา ทั้งรัฐบาลและเอกชนมาเป็นระยะเวลานานทีเดียว กล่าวคือโครงการพัฒนาชนเผ่า ศูนย์สังคมพัฒนา สังคมชนลเชียงใหม่ ได้จัดการศึกษา-อบรม และจัดกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ให้ชาวบ้านมา 20 กว่าปีแล้ว และโครงการพัฒนาและส่งเสริมการเกษตรจากมูลนิธิพัฒนาโครงการหลวง มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มาร่วม 20 ปีพอดี ปัจจุบัน ชาวปกากะญอในหมู่บ้านแห่งนี้ มีการทำการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ ไปพร้อมๆ กับการทำนาข้าว ดังจะพบเห็นนาข้าวขึ้นสลับกับแปลงปลูกกะหล่ำปลี ดอกคานั่น ดอกแกลดิโอลัส หรือดอกกลิลี เสมอในฤดูกาลผลิต นอกจากนี้ สิ่งที่สะดุดตาที่สุดเมื่อเข้าสู่หมู่บ้านก็คือ ร้านค้าพาณิชย์ ที่มีผู้หญิงดำเนินการและเป็นเจ้าของ ซึ่งประกอบด้วย ร้านขายของชำและขนมทั่วไป ขายน้ำมัน อาหารสำเร็จที่รับจากตัวอำเภอมาขาย และขายกล้วยเดี่ยว ด้วยปัจจัยภายในและภายนอกหมู่บ้าน ที่แสดงให้เห็นถึงบริบททางการผลิตที่เปลี่ยนไปของชุมชนปกากะญอนี้เอง จึงเป็นเหตุผลสนับสนุนให้เห็นว่าหมู่บ้านมีความเหมาะสมกับการทำการศึกษา

หน่วยและระดับการวิเคราะห์

การทำความเข้าใจและอธิบายถึง 'การปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชาย' ในชุมชนปากเกร็ด ในครั้งนี้ มีหน่วยการวิเคราะห์อยู่ที่ **"บทบาทหญิงชายในความสัมพันธ์ทางการผลิต"** ทั้งนี้ จะทำการศึกษาทั้งในระบบการผลิตและในครัวเรือน โดยที่ 'ระบบการผลิต' ในที่นี้ จะหมายถึงวิถีการผลิตในแบบดั้งเดิม และวิถีการผลิตเชิงพาณิชย์ภายใต้ระบบทุนนิยม และ 'ครัวเรือน' ในการศึกษาครั้งนี้ จะหมายถึงหน่วยของผู้อยู่อาศัย ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในแง่ของเป้าหมาย ผลประโยชน์ และทรัพยากรบางส่วนในการจัดสรรร่วมกัน (Young, 1992 : 136-138) นอกจากนี้ ครัวเรือนโดยตัวของมันเอง ยังเป็นสถาบันทางสังคมเล็กๆ ที่มีโครงสร้างเด่นชัด ทั้งในแง่บทบาทเศรษฐกิจ การเมือง และอุดมการณ์ (Hyung, 1994 : 169) และมีความสัมพันธ์กับครัวเรือนอื่นๆ ที่อยู่ในกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับเดียวกันอีกด้วย (อานันท์, 2536 : 10) ในการนี้ จะทำการวิเคราะห์ทั้งใน **ระดับพฤติกรรม** ในความสัมพันธ์ภายในครัวเรือนในระบบการผลิต ในการค้าขายของกลุ่มผู้หญิง และในการจัดการและควบคุมทรัพยากรภายในครัวเรือน ที่ถูกกำหนดโดยวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป และใน **ระดับสำนักในการแบ่งแยกบทบาททางเพศ** ว่ามีการให้ความหมายและอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ที่เกิดขึ้นใหม่อย่างไร เกี่ยวข้องกับการถูกเอาเปรียบมากขึ้นหรือไม่ ซึ่งอาจเกิดจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต

ข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

งานศึกษาชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ จำเป็นต้องทำการรวบรวมข้อมูลที่จะใช้ในการวิเคราะห์ ทั้งด้วยการทบทวนเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ จากผู้รู้หรือผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง โดยจะแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. **ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ศึกษา** ได้แก่ ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับหมู่บ้าน เช่น การจัดตั้งหมู่บ้าน จำนวนครัวเรือน อาชีพ รายได้ สาเหตุการเปลี่ยนศาสนา สาเหตุการเปลี่ยนวิถีการผลิต ช่วงเวลาที่โครงการต่างๆ เข้ามาพัฒนาหมู่บ้าน ฯลฯ ข้อมูลเหล่านี้จะได้รับการสัมภาษณ์ผู้รู้ที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้าน บันทึกรายงานของโครงการพัฒนา บันทึกการเผยแพร่ศาสนาของวัดคาทอลิกในหมู่บ้าน ข้อมูลจากศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ชาวเขาในพื้นที่ และข้อมูลจากอำเภอ เป็นต้น

2. **ข้อมูลทางชาติพันธุ์วรรณา** ได้แก่ ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (ethnography data) ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเข้าใจลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของชาวปากเกร็ด ที่มีรวบรวมไว้ในงานทางวิชาการและงานวิจัยหลายๆ ชิ้น นอกจากนี้ สามารถสัมภาษณ์จากผู้อาวุโสในหมู่บ้านได้โดยตรงอีกด้วย

3. **ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทหญิงชายในครัวเรือน** ได้แก่ ข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งผู้วิจัยต้องเข้าไปศึกษา สัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ สังเกตแบบมีส่วนร่วม และ

จดบันทึกอย่างละเอียดจากชาวปกากะญอในพื้นที่ศึกษา เช่น การแบ่งงานกันทำระหว่างเพศ ทั้งในครัวเรือนและในระบบการผลิต ตลอดจนการเข้าถึงและการควบคุมทรัพยากรภายในครัวเรือน เป็นต้น

หนึ่ง ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนมิได้ทำการศึกษาภาษาปกากะญออย่างเป็นระบบระเบียบมากนัก หากอาศัยการใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่เป็นระยะเวลานาน และความพยายามหัดพูดจากเด็กๆ และชาวปกากะญอที่เข้าไปพูดคุยสัมภาษณ์ด้วย จึงสามารถถาม-ตอบเป็นภาษาปกากะญอได้ในประโยคง่ายๆ สำหรับชีวิตประจำวัน แต่ไม่สามารถพูดและฟังประโยคที่ซับซ้อนให้เข้าใจได้ อย่างไรก็ตาม สืบเนื่องมาจากว่าชาวปกากะญอในพื้นที่ศึกษานี้ สามารถพูด 'คำเมือง' (ภาษาพื้นเมืองภาคเหนือ) ได้อย่างคล่องแคล่ว ทำให้การสื่อสารระหว่างผู้เขียนและชาวปกากะญอในพื้นที่เป็นไปได้ด้วยดีในภาษา 'คำเมือง'

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารข้อมูลที่รวบรวมไว้แล้ว และจากการอยู่ในภาคสนามเป็นเวลานาน การวิเคราะห์จึงไม่แยกจากการเก็บข้อมูลเสียทีเดียว แต่จะทำไปพร้อมๆ กัน ระหว่างการเก็บข้อมูลและการวิเคราะห์ โดยจะวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานภาพของผู้หญิงและผู้ชายในชุมชน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิตของชุมชน โดยจะนำการวิเคราะห์ทั้งหมด มาเชื่อมโยงให้สอดคล้องกันอย่างเป็นพลวัตด้วยกรอบคิดที่เสนอไว้ข้างต้น เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลทั้งหมดอีกครั้งในช่วงสุดท้าย

อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ จะทำบนฐานของ 'การตีความทางวัฒนธรรม' อย่างระมัดระวังที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาวปกากะญออย่างดีที่สุดนั่นเอง

ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหญิงชาย ภายใต้ระบบการผลิตเพื่อยังชีพในแบบของชุมชนชาวปกากะญอ
2. ทำให้เกิดความเข้าใจเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและการปรับเปลี่ยนไปของบทบาทหญิงชาย ภายใต้กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในชุมชนปกากะญอ
3. ทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการให้ความหมาย และการให้คำอธิบายต่อการปรับเปลี่ยนไปของบทบาทหญิงชาย ในภาวะที่ชุมชนก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

4. ทำให้เกิดความเข้าใจถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิต และการปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายในชุมชน ด้วยแง่มุมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ 'ปกากะญอ' โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่มุมของกระบวนการคิด การตัดสินใจ และการรู้จักตัวเองของ หญิงชายชาวปกากะญอ เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชุมชนต่อไป

เนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ประกอบด้วยเนื้อหา 6 บท กล่าวคือ

บทที่ 1 กล่าวถึง ความสำคัญของประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์ ทบพวงงานศึกษาและ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กรอบความคิดในการศึกษา ขอบเขตและวิธีศึกษา ผลที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา และเนื้อหาวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

บทที่ 2 เป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจความสัมพันธ์หญิงชายทางการผลิตใน ชุมชนปกากะญอที่เป็นพื้นที่ศึกษา ภายใต้บริบททางสังคม-วัฒนธรรม บริบททางเศรษฐกิจ และ บริบทความสัมพันธ์ทางสังคม โดยแบ่งยุคสมัยของชุมชนออกเป็น 3 ช่วงเวลาได้แก่ ยุคก่อตั้งหมู่บ้าน ยุครับคริสต์ศาสนา และยุคการผลิตเชิงพาณิชย์ในปัจจุบัน

บทที่ 3 กล่าวถึงการสร้างความเป็นหญิงชายทางวัฒนธรรม (cultural construction of gender) ที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างหญิงชายในชุมชนปกากะญอ ผู้หญิงได้รับการกำหนด จากสังคมให้มีบทบาททางเศรษฐกิจที่ชัดเจน จึงได้รับการยอมรับให้มีสถานภาพทางสังคมที่สามารถ ต่อรองผลประโยชน์ให้กับกลุ่มพวกของเธอได้ ในขณะที่ผู้ชาย ใช้พื้นที่ทางพิธีกรรมในการควบคุมและ กำหนดกฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคมอีกทีหนึ่ง จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างหญิงชายใน ชุมชนปกากะญอลักษณะนี้ ทำให้เกิดการต่อรองอำนาจระหว่างเพศอย่างเป็นพลวัต

บทที่ 4 เป็นการนำเสนอถึงการปรับเปลี่ยนบทบาท-ฐานะของผู้หญิงปกากะญอในบริบท ของการผลิตเชิงพาณิชย์ โดยเสนอให้เห็นว่า เมื่อชุมชนทั้งชุมชนมีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตและการ ดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ให้แตกต่างไปจากเดิมมากขึ้น อันเนื่องมาจากกระบวนการพัฒนาต่างๆ ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยภายนอก ส่งผลให้ส่วนประกอบอื่นๆ ภายในชุมชนแทบทุกส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาท-ฐานะของผู้หญิง สิ่งที่น่าสนใจอยู่ที่ ผู้หญิงพยายามผสมผสานความรู้ในแบบดั้งเดิมของเธอ เข้ากับความรู้สมัยใหม่ที่ได้รับจากการศึกษา ในขณะที่เดียวกันก็พยายามฉวยโอกาสตอกย้ำเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางสังคมของพวกเธอมาใช้ ทั้งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงอำนาจและเครือข่ายความสัมพันธ์ ที่ยังอยู่ในสังคมของพวกเธอ อันจะทำให้พวกเธอได้รับการยอมรับและมีสถานภาพที่มั่นคงขึ้น

บทที่ 5 นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับปรับเปลี่ยนบทบาทหญิงชายทั้งในภาคการผลิต และในครัวเรือน โดยนำเสนอและวิเคราะห์ให้เห็นถึงผู้หญิงในแต่ละชนชั้นที่มีการ 'เข้าถึง' การพัฒนาที่เข้ามา

จากภายนอกได้ต่างกัน จึงรับกระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ได้เข้มข้นต่างกันไปด้วย ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจการปรับตัวต่อความอยู่รอดของผู้หญิงในแต่ละชนชั้น ในแต่ละเงื่อนไขปัจจัยของครอบครัว ในด้านที่แสดงถึง 'การเป็นผู้กระทำของผู้หญิง' ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

บทที่ 6 เป็นบทสรุปผลการศึกษา แสดงถึงด้านที่เป็นผู้กระทำของผู้หญิง ที่มีความสามารถในการควบคุมและจัดการทรัพยากรภายในครัวเรือนของตนเองได้ และมีการปรับตัวประยุกต์ความรู้ที่มีให้เข้ากับบริบททางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอได้อย่างมีศักดิ์ศรี